

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

**ULUSLARARASI BOYUTLARIYLA KIBRIS
MESELESİ VE GELECEĞİ
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU**

11-13 Aralık 2014 / Gazimağusa

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayan
Duygu TÜRKER ÇELİK

ANKARA - 2016

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları **Atatürk Araştırma Merkezi**'ne aittir.

Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu
(2014: Gazimağusa)

Uluslararası boyutlarıyla Kıbrıs meselesi ve geleceği sempozyumu:
bildiriler; Gazimağusa, 11-13 Aralık 2014 / yay.haz.: Duygu Türker. –
Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2016.

XXVII, 779 s.: hrt.: tbl.: fotoğ.: res.; 24 cm. – (Atatürk Kültür, Dil
ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını)

ISBN: 978-975-16-3239-5

1. KIBRIS – TARİHİ – KONGRELER, VB.

2. KIBRIS – SİYASET VE YÖNETİM –KONGRELER VB.

I. E.a.: Kıbrıs meselesi... II. Türker, Duygu, yay. haz. III. Seri
956.9304

İNCELEYENLER : Prof. Dr. Gökhan KOÇER
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

KİTAP SATIŞI:

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay / ANKARA

Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat - Çankaya / ANKARA

Tel: 009 (0312) 285 55 12

Belgegeçer: 009 (0312) 285 65 73

e-posta : bilgi@atam.gov.tr

web : <http://www.atam.gov.tr>

e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

ISBN : 978-975-16-3239-5

İLESAM : 16.06.Y.0150-490

BASKI SAYISI : 500

BASKI : Diyanet Vakfı Matbaası

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI VE MAKARİOS'UN TÜRKİYE ZİYARETİ 22-26 KASIM 1962

Resul BABAOĞLU*

Özet

Bu çalışmada, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra yaşanan istikrarsızlığın çözümünün, anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesiyle mümkün olacağını düşünen Makarios'un girişimleri ele alınmıştır. Anayasa-da reform yapma amacına destek bulmak için dünya ülkelerinin desteğini arayan Makarios, bu çabalarına Ankara'nın tepkisini ölçmek ve zemin yoklamak için Türkiye'ye ziyaret düzenlemiştir. Türkiye'de şiddetli protestolarla karşılaşan Makarios ayrıca Türk devlet adamlarının Kıbrıs'taki statükonun korunması konusundaki hassasiyetini görmüştür.

Makarios'un Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette umduğunu bulamamasından sonra Kıbrıs'taki gergin ortam büsbütün artarak çatışmalı durumun yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştır. Makarios'un bu ziyareti ayrıca; Türkiye Cumhuriyeti'nin önceki yıllarda öne sürdüğü "taksim" politikasından vazgeçip Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını devam ettirmesi yönündeki tercihini ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır.

* Okutman, Siirt Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, babaogluresul@hotmail.com

ESTABLISHMENT OF THE REPUBLIC OF CYPRUS AND MAKARIOS' VISIT TO TURKEY (NOVEMBER 22-26, 1962)

Abstract

In this study, the attempts of Makarios, who thought that the instability after the foundation of Republic of Cyprus could be solved by revising some items of the Constitution, are considered. Makarios seeking the support of the countries of the world in order to find support for the aim to reform the constitution, he held visits to Turkey to measure the response of Ankara.

Makarios felt disappointment with the visit to Turkey. Afterwards tense environment in Cyprus increased and it has led to the re-emergence of the conflict. Makarios' visit also has great importance in terms of Turkey's giving up the policy of "taksim" put forward by the Republic of Turkey in previous years and revealing her preference for the independent Republic of Cyprus to exist.

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasının gündeminde Kıbrıs meselesi en başta gelen konular arasındaydı. Kıbrıs meselesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin komşusu Yunanistan ile kurduğu ikili ilişkilerin seyri belirlediği kadar, Batı ittifakına yönelmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmasıyla da oldukça ciddi bir dış politika gündemi yaratmıştır. Esas itibarıyla Türkiye, Kıbrıs konusunda 1955 yılından itibaren sesini duyurmaya başladıysa da konu ile ilgili Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar çok daha önceden çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir. Kıbrıs'ta var olan İngiliz yönetimini sona erdirmek, adadaki Rumlara self determinasyon hakkının verilmesi ve nihayet Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması gibi isteklerle ortaya çıkan Rum mücadelesi ilk olarak 1931'de İngiliz yönetimine karşı çıkarılan bir isyanla ciddiyetini ortaya koymuştur.¹

İngiltere, Orta Doğu'daki çıkarları için vazgeçilmez bir önem attığı Kıbrıs'taki askeri ve siyasi varlığını sonlandırmayı olabildiğince uzun bir zaman sonraya erteleme düşüncesini hayata geçirmek için Rum isteklerini olumsuz yanıtlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından uluslararası alanda sömürgecilik karşıtı hareketlerin canlanmaya başlaması ve İngiltere'de 1945 yılında İşçi Partisi'nin seçimleri kazanarak iktidara gelmesi Yunanistan'ın ve Kıbrıs'taki Rumların doğru bir zamanlamayla işe başladıklarını göstermiştir. Öte yandan, 1947 yılında Ege'de Türk karasularının yanı sıra bulunan On İki Ada, İtalyanlardan alınıp Yunanistan'a verilmişti. Bu sırada Sovyet tehdidiyle yüz yüze olan Türkiye'nin yaşanan gelişmelere ses çıkaramaması, Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda benzer bir ortam bulabileceği yönünde umutlandırmıştır.² Ancak takip eden dönemde yaşanan olaylar Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dâhil olmasını gerektirmiştir.

Bu dönemde Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etmeye (*enosis*) dönük açıktan söylemleri daha çok adadaki sol kesimi temsil eden AKEL partisi yetkilileri tarafından dillendirilmiştir. 1946 yılından itibaren de, Kıbrıs Kilisesi'nin de konuya ilişkin olarak ağırlığını koymaya başladığı görülmüştür. Adadaki Rumlar arasındaki *ensosis* çabalarında inisiyatifi ele almaya çalışan kilise, Kitium Piskoposu Michael Mouskos (daha sonra Kıbrıs Cumhuriyeti Cum-

¹ Hikmet Bil, **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 58.

² Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29.

hurbaşkanı olacak olan III. Makarios**) başkanlığında toplanan Patrikhane Konseyi'nin kararı ile 15 Ocak 1950 tarihinde, adanın (Rum) halkının enosis isteyip istemediğinin saptanmasına yönelik bir plebisit düzenlenmiştir. Sonuçta oylamaya katılanların %96'sının enosis istediği açıklanmış ve ardından bu amaca yönelik çabalar yoğunlaştırılmıştır.³ İngiltere Başbakanı Clement Attlee'nin 1948 yılında Kıbrıslı Rumlara önerdiği ve liberal bir anayasal plan dâhilinde sınırlı özerkliği içeren önerisinin reddedilmesiyle⁴, Kıbrıs'ta Rumların hedefledikleri koşullarda İngiliz idaresine yer olmadığı ortaya çıkmıştır.

Makarios'un adadaki Rumların enosis düşüncesi etrafında bağlılıklarının artmasına yönelik olan çabalarının yanında, 19 Kasım 1952'de Yunanistan'da Kıbrıs konusuna duyarlı bir politikacı olan Papagos'un iktidara gelmesi konu ile alakalı Rum isteklerin canlanmasına yol açmıştır. Bunun yanında, İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'in geçirdiği bir hastalıktan dolayı dinlenmek için Yunanistan'a gelmesi, Papagos'a düşüncelerini kabul ettirme fırsatını vermiştir. Eden ve Papagos arasında yapılan iki gayriresmî görüşme sonucunda İngiltere'nin konuya olumsuz yaklaştığının ortaya çıkması üzerine Yunanistan'ın enosis taleplerinin kolayca hayata geçirilemeyeceği anlaşılmıştır.⁵

Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların enosis politikasına karşı İngiltere'nin sert bir tutum sergilemesi iki şekilde yorumlanabilir: adada komünizmin hızla yayılması ve Rumlar arasındaki milliyetçi akımı konsolide etmesi, bölgede Sovyet tehlikesini doğuracağından, Kıbrıs'ta böyle bir gelişmeye yol açacak gelişmeler önlenmeliydi. Keza, Makarios'un 1952 yılında Bandung Konferansı'nda enosisi hayata geçirmek için Bağlantısızlar grubunun desteğine başvurması, NATO açısından büyük bir tehlikenin sinyallerini vermiştir. Öte

** Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynayan Makarios'un biyografisine dönemin basın organlarında sıkça yer vermeye başlanmıştır. 1913 yılında Kıbrıs'ta doğan Makarios, Atina Üniversitesi'nde teoloji eğitimi aldıktan sonra, 1946 yılında ABD'de Boston Üniversitesi'nde sosyoloji ve teoloji eğitimi gördüğü sırada Dünya Kiliseler Konseyi ile ilişki içinde olmuş ve henüz öğrenciyken 1948'de Kition Piskoposu olarak seçilmiştir. Kıbrıs'ta 1950 plebisitinin planlayıcısı olan Makarios, adada Rum Başpiskoposu seçildikten sonra Mısır, Suriye ve Britanya gezilerinde Kıbrıs konusundaki düşüncelerini yayma olanağını bulmuş, 1952'deki Bandung Konferansı'na katılarak Asya ülkelerinin self determinasyon konusunda desteğini sağlamıştır. **The Observer**, 28 Ağustos 1955.

³ Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 136.

⁴ Brendan O'malley-Ivan Craig, **The Cyprus Conspiracy, America Espionage and the Turkish Invasion**, I.B. Tauris, London&New York, 2001, s. 9.

⁵ Melek Fırat, "1945-60 Yunanistan ile İlişkiler", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C I, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 598.

yandan, Süveyş Kanalı'ndaki askeri varlığı giderek güçleşen İngiltere için Kıbrıs, Orta Doğu'nun adeta bir anahtarı olarak görülüyordu.⁶ 28 Temmuz 1954 tarihinde İngiliz Koloniler Bakan Yardımcısı Henry Hopkinson'un Avam Kamarası'nda yaptığı açıklama Yunanistan için bardağı taşıran son damla oldu. Hapkinson'un demecinin Yunanistan'da ve Kıbrıslı Rumlar arasında yarattığı tepki üzerine, 16 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliğine başvuran Papagos, sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına yol açtı.⁷ BM nezdinde başlatılan girişimlerle o dönemde hâkim olan anti-kolonyalizm sayesinde İngiltere'yi köşeye sıkıştırmayı hedefleyen Makarios ve Yunanistan, ABD'nin hiç ummadıkları tavrıyla karşılaşmışlardır. Kıbrıs'ın BM düzeyinde tartışmaya açılmasını NATO'nun bölgedeki stratejilerine ters olduğunu düşünen ABD bu konuda statükoyu savunmuştur.⁸ Sonuç olarak BM Genel Kurulu şimdilik Kıbrıs sorununa ilişkin bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak Yunanistan'ın başvurusunu gündemine almayı reddetti.

Birleşmiş Milletlerin aldığı olumsuz kararın ardından Kıbrıs'ta EOKA'nın kurulması ve İngiliz yönetimine karşı silahlı eylemlere başvurulması, soruna farklı boyutlar kazandırmıştır. Bu tür eylemler sonucunda adada yaşayan Türklerin de olumsuz etkilenmelerine bağlı olarak Türkiye'de basın ve kamuoyu yoluyla başlatılan kampanyaların etkisiyle Demokrat Parti yöneticileri harekete geçmişlerdir. Adada şiddet eylemlerinin tırmanması üzerine DP hükümeti Kıbrıs konusunda etkili politikalar üretmek için Fatin Rüştü Zorlu'nun başkanlığında bir komisyon kurdu. Daha sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da toplanması planlanan üçlü konferans için gönderdiği davete olumlu cevap vermesiyle Türk hükümeti Kıbrıs meselesinde taraf olduğunu ortaya koymuştur.⁹ Londra'daki görüşmeler devam ederken 6/7 Eylül Olayları olarak bilinen ve İstanbul'da yaşayan Rum vatandaşların ev ve işyerlerine saldırı ve yağma eylemlerinin başlamasıyla Konferans sonuçsuz bir şekilde dağılmıştır.

Bu tarihten sonra Kıbrıs'ta gün geçtikçe gerilen atmosfer, İngiltere ve ABD'yi soruna bütün tarafları uzlaştırmaya dönük bir çözüm arayışına itmiştir. 1947-1958 döneminde, bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli formüller

⁶ Michalis Stavrou Michael, **Resolving the Cyprus Conflict, Negotiating History**, Plgrave&Macmillan, New York, 2009, p. 19-21.

⁷ Firat, a.g.m., s. 598.

⁸ Robert Holland, **Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959**, Clarendon, Pres London, 2002, p. 41.

⁹ Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Kitap, İstanbul, 2004, s. 324.

geliştirilmiştir. Lord Winster Planı (1947), Jackson Planı (1948), I. Mac Millan Planı (1955), Harding Planı (1955), Rad Cliffe Planı (1956), II. Mac Millan Planı (1958), Spaak Planı (1958) bunlar arasındaydı.¹⁰

Londra - Zürih Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasasının İlan Edilmesi

Kıbrıs'ta iki toplum arasında yaşanan gerilim, Türk-Yunan ilişkilerine yansıyor ve bu durum doğrudan NATO'nun güneydoğu kanadında bir zafiyet olarak değerlendiriliyordu. Bu durumun daha ileri boyutlara varmasının önlenmesi amacıyla ABD ve İngiltere'nin girişimleriyle Menderes ve Karamanlis hükümetleri Kıbrıs'ta bağımsızlık formülü üzerinde uzlaştılar. 1959 yılının Ocak ayı boyunca, Türk ve Yunan diplomatlar arasında bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ayrıntılarıyla ilişkili görüşmeler yapıldı. Kıbrıs meselesinde taraflar arasında görülen yumuşamanın en temel nedeni başta ABD olmak üzere Batı ittifakının diğer üyelerinin Karamanlis ve Menderes hükümetleri üzerindeki baskısıydı. Bu yöndeki hazırlıklar tamamlandıktan sonra Menderes, Karamanlis, Zorlu ve Averof Zürih'te bir araya geldiler. 11 Şubat'ta yayınlanan ortak bildiriye çözüm için genel bir plan üzerinde uzlaşıldığı duyurulduktan sonra Menderes ve Karamanlis şu belgeleri imzaladılar: a) Zürih'te imzalanan belgelerin içerik ve anlamını açıklayan, uygulamanın kolaylaştırılması için tanımlara yer veren bir Centilmenlik Antlaşması, b) Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal çerçevesini ortaya koyan 27 madde ve bir ekten oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma, c) Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında bir İttifak Antlaşması. Bunların dışında Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanacak Garanti Antlaşması parafe edilmiştir.¹¹

Bu gelişmelerden sonra her iki başbakan ülkelerine dönerken, her iki ülkenin Dışişleri Bakanları da İngiliz mevkidaşları Selwyn Lloyd'a gerekli bilgileri vermek üzere Londra'ya gittiler. İngiltere Dışişleri Bakanı ile yapılan görüşmeden sonra ikinci bir Londra Konferansı düzenlenmesi konusunda uzlaşıldı. Bu konferansa Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın yanı sıra, Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplum liderlerinin de katılması kararlaştırıldı.¹²

¹⁰ Manisalı, **a.g.e.**, s. 32.

¹¹ Fırat, **a.g.m.**, s. 608.

¹² BCA Fon No: 30.18.12.152.15.8

19 Şubat'ta Londra'da toplanan Konferans'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan hükümet başkanlarının üzerinde uzlaştıkları metinleri Kıbrıs Türk ve Rum¹³ liderlerine de kabul ettirdikten sonra antlaşmanın metinleri imzalanmış ve 23 Şubat 1959 tarihinde Londra, Atina, Ankara ve Lefkoşe'de yayınlanmıştır.¹⁴

İngiltere'nin adadan çekilmesi ve egemenlik hakkının bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesiyle enosis ve taksim gibi görüşlerin bir kenara itildiği anlamına gelen bu gelişmeler sonrasında antlaşmaya uygun bir anayasa oluşturmak için hazırlıklara girilmiştir. Yaklaşık 14 aylık bir zamanda hazırlanan ve 199 madde iki antlaşma ve iki ek protokolden oluşan anayasa 6 Nisan 1960'ta taraflarca imzalandıktan sonra 15/16 Ağustos gecesi Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir.¹⁵

Geniş ölçüde Zürih'te imzalanan antlaşmaya dayanan Kıbrıs anayasası, eşit iki kurucu toplum esasına uygun maddeler içeriyordu. Türk ve Rum toplumlarının nüfusları nispetinde temsil hakkına sahip oldukları 6 Nisan 1960 tarihli anayasanın bir sonraki bölümde incelenecek olan eleştirilen yönlerinin dışında şu teknik özelliklere sahipti:

a) Kıbrıs Devleti, başkanlık rejimi ile idare edilen bir cumhuriyet olacaktır. Cumhuriyetin Başkanı Rum ve Başbakan Yardımcısı Türk olacaktır.

b) Cumhuriyetin icra yetkisi, Rum Başkan ve Türk Başbakan Yardımcısı'na aittir. Bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşacak bir Bakanlar Konseyi olacaktır.

¹³ Londra Konferansı'nda antlaşma metinlerinin imzalanması sırasında bir konuşma yapan Makarios, her iki toplum arasında geçmişte yaşanan kötü tecrübelerin unutulacağı, karşılıklı iyi niyet ve hoşgörü sayesinde adada barış ortamının sağlanacağını ifade etmiş olmasına rağmen (BCA Fon No: 030. 01. 38. 227. 17.) söz konusu antlaşmanın imzalanmasına taraftar olmadığı başka kaynaklarda yer almıştır. Londra'ya gelen Makarios antlaşmayı imzalamayı iki gün erteleyince Yunan Kraliçesi Frederica kendisini telefonla aramış ve antlaşmayı onaylaması için ikna etmiştir. William Mallinson, **Cyprus, A Modern History**, I.B. Tauris, London, 2005, p. 33. Kıbrıs'ta çatışmalı durumun yeniden başladığı dönemde yaptığı bir açıklamada Makarios, Zürih Antlaşması'nı şartların zorlamasıyla imzaladığını açıklamıştır. Thomas Ehrlich, **International Crisis and the Role of Cyprus, 1958-1967**, Oxford University Press, 1974, p. 50. Başka bir kaynağa göre; Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Londra'da Makarios'a antlaşmayı imzalamazsa Yunanistan'ın aradan çekileceğini ve Türkiye ile baş başa kalacağı şeklinde tehdit etmiştir. Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975, s. 59.

¹⁴ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Metu Press, Ankara, 2001, s. 127.

¹⁵ Artuç, **a.g.e.**, s. 45.

- c) Temsilciler Meclisi %70 Rum ve %30 Türk olarak seçilecektir.
- d) Her iki toplumun kuracağı cemaat meclisleri; din, eğitim, kültür ve kişisel statü ile ilgili konularla ilgilenecektir.
- e) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Türkçe ve Rumca olacaktır.
- f) Devlet işlerinin yürütülmesi %70 Rum ve %30 Türk kamu görevlileri aracılığıyla olacaktır. Türk ve Rum toplumlarının katılımıyla kurulması öngörülen devletin ordusu, %60 Rum ve %40 Türk olmak üzere 2000 kişiden oluşacaktır.
- g) Ayrıca %70 Rum ve %30'u Türk olmak üzere 2000 kişiden oluşan bir polis ve jandarma gücü kurulacaktır.
- h) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin beş büyük kasabasında (Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf) Türk toplumuna ayrı belediyeler kurma hakkı tanınacaktır.
- i) Bir tarafsız başkan ve Türk- Rum toplumlarından birer üye ile oluşturulan Yüksek Anayasa Mahkemesi anayasanın uygulanması ile ilgili davalara bakacaktır.¹⁶

Bu bağlamda, toplumlara anavatanlarından sınırsız yardım talep etme hakkı tanınmıştır. Garantörlük antlaşmasından doğan bu hak, gerektiği zamanlarda statükonun ve anayasal yönetimin korunması amacıyla taraf ülkelere adaya müdahil olma yetkisi ile ilgili bir durumdu.¹⁷ Sonuç itibarıyla bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla İngiltere konuyu sömürge meselesi olmaktan çıkararak bölgesel bir krizi çözümü noktasına getirmiş ve adadaki askeri varlığının devamını güvenceye almıştır.

Kıbrıs Anayasasına Yöneltilen Eleştiriler ve Devletin Çatırdaması

1960 Kıbrıs Anayasası adadaki çatışmalı durumu bir süreliğine durdurmayı sağladıysa da, ilan edildiği tarihten günümüze değin çeşitli yönleriyle eleştirilmiştir. Her şeyden önce bir kurucu meclis tarafından değil, anayasa uzmanları, diplomatlar ve danışmanlardan oluşan karma bir komisyon tarafından hazırlanan bu anayasa bir güçler dengesi amacını sağlamayı amaçlı-

¹⁶ BCA Fon No: 030. 01. 38. 227. 17.

¹⁷ Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 245.

yordu. Esasında, bu anayasayla bir devlet kurulmuş, ancak bir ulus ya da millet oluşturulamamıştır. İkilili toplum yapısını temel alan Kıbrıs Anayasası, yasama, yürütme ve yargı gibi alanlarda etnik yapıyı gözeterek yönetsel istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır. Buna karşın, ortak vatandaşlık paydasında birleşemeyen Rum ve Türk toplumlarının üyeleri Kıbrıslılık bilincini geliştiremedikleri için adadaki istikrar uzun sürmemiştir.¹⁸

Kıbrıs Anayasası'nın bir hayli uzun olması (199 madde) ve ele alınan konularda derinlemesine hükümler içermesiyle devlet organlarının inisiyatif alanlarını oldukça daraltmıştır.¹⁹ Bu durumun, adada var olan her iki toplumun sahip oldukları anayasal hakların korunması endişesine dönük olduğu söylenebilir de, kısa bir süre sonra devlet işlerinde bir tıkanmayı doğurduğu bilinen bir gerçektir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda Yüksek Anayasa Mahkemesine tanınan yetkiler dikkate alındığında, mahkemenin, hukuka uygunluk denetimi yapan bir kuruluş olmaktan çok Kıbrıs Devleti Anayasası'yla iki cemaat arasında kurulmak istenen hassas dengeyi adeta tek koruyucusu olmak gibi bir fonksiyonu vardı. Dolayısıyla politik niteliği ağır basan Yüksek Anayasa Mahkemesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde korunmak istenen siyasi istikrarın bir aracı olarak düşünülmüştür.²⁰

Öte yandan, Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplumlarının farklı nüfus miktarlarına sahip olmaları, ancak anayasanın çoğunluk-azınlık esasına göre değil; eşit iki toplum temelinde bir düzen amaçlaması ilerleyen zamanlarda Rumların tepkisine yol açmıştır. Bu tepkilere göre; nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Türklerin Temsilciler Meclisi'ne üyelik ve kamu görevlerine dâhil olma gibi alanlarda %30, askeri birliklerde ise %40 oranında temsil edilmeleleri haksız bir durum teşkil ediyordu.²¹ Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarına dayanan anayasada asıl hedeflenen şey; Kıbrıs'ta yaşayan toplumlar arasında eşitlik ve güven ilkesinin sağlanmasıydı. Bir başka görüşe göre; anayasanın ikilili toplum yapısına yaptı-

¹⁸ Deniz Sonalp, **Cyprus Conflict: Noncompliance with the 1960 Constitution and Treties, Political Disagreements**, Master Thesis, University of Maastricht, 2008-2009, p. 12.

¹⁹ T. W. Adams, "The First Republic of Cyprus: A Review of a Unworkable Constitution", **The Western Political Quarterly**, Vol. 19, No. 3 (Sep., 1966), pp. 475-490.

²⁰ Murat Sarıca-Erdoğan Teziç-Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Fakülter Matbaası, İstanbul, 1975, s. 36.

²¹ O'Malley-Craig, **a.g.e.**, s. 87; Mallinson, **a.g.e.**, s. 34.

ğı vurgu ve her iki toplumun güç olanaklarının artırılmasına yönelik hükümleri güvensizlik, şüphe ve istikrarsızlığa yol açarak ilerleyen dönemlerde yaşanacak olan çatışmalara zemin hazırlamıştır.²²

Kıbrıs Anayasası'nın hayata geçirilebilmesi için her şeyden önce Türk ve Rum toplumlar arasında tam bir güven ve işbirliğine ihtiyaç vardı; ancak iki toplum arasında uzun yıllar süren mücadele bunu olanaksız kılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmalarının garantör devletlere ada üzerinde çeşitli haklar vermesi de bu devleti sınırlı egemen bir ülke konumuna getirmiştir. Bunun yanı sıra, Kıbrıs Anayasası'na bakıldığında devletin federal ya da konfederal olarak tanımlanmasının bir hayli güç olduğu görülmektedir.²³ Devlet kurumlarında coğrafi yetki dağılımının bulunmaması ve anayasal planda tek bir devletin varlığı böyle bir tanımlamayı imkânsız kılmaktadır. Ayrıca, anayasada temel hak ve hürriyetlerin yer alması, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni otoriter devlet tipinden uzaklaştırmaktadır.²⁴ Bu yönüyle Kıbrıs Cumhuriyeti *sui generis* bir görünüm arz etmektedir. Bunun yanında, anayasanın değiştirilmesi de güç koşullara bağlanmıştır. Bu metin, klasik anayasa ders kitaplarındaki deyimle, sert bir anayasa örneği oluşturmaktadır. O derece ki, anayasaya ekli bulunan Ek III'te tek tek belirtilen maddeler veya madde fıkraların "hiçbir surette gerek değiştirme, gerek ilave veya gerekse kaldırma suretiyle tadil edilemeyeceği" anayasanın 182. maddesinin 1. fıkrasında açıkça belirtiliyor. Bunun dışındaki maddeler Türk ve Rum cemaatlerine mensup temsilcilerin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğunun oylarıyla mümkün.²⁵ Anayasanın hiçbir surette değiştirilemeyecek olan maddeleri 11 Şubat 1959 tarihli hükümlerdir. Dolayısıyla bu durum, Kıbrıs Anayasası'nın bir iç hukuk belgesi olmaktan çok uluslararası antlaşma metni olarak algılanmasına yol açmaktadır. Anayasanın maddelerinin çok uzun, kimi zaman belirsiz cümlelerden oluşması da eleştirilen noktalardır.²⁶

Kıbrıs Anayasası'nın yukarıda ifade edilen aksak yönleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından kısa bir süre sonra iki toplum arasında derin çatlaklar oluşmasına yol açmıştır. Ancak burada hemen belirtmeliyiz ki Londra ve Zürih Antlaşmaları'nda *enosis* ve *taksim* görüşlerinin yasaklanmasına rağmen,

²² Michael, *a.g.e.*, s. 26.

²³ David Hannay, *Cyprus, The Search for a Solution*, I.B. Tauris, London&New York, 2005, p. 4.

²⁴ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, *a.g.e.*, s. 20.

²⁵ *A.g.e.*, s. 18.

²⁶ Ehrlich, *a.g.e.*, s. 38.

Makarios'un adada tam anlamıyla Rum idaresi kurma yönündeki arzularının kaybolmadığı anlaşılmıştır. Nitekim Makarios, 1 Nisan 1960 tarihinde EOKA'nın harekâtına başlamasının 5. yıl dönümünde yaptığı bir konuşmada kısaca EOKA'nın "efsanevi ve şerefli" mücadelesini övmüş ve hürriyet savaşının devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikinci yıl dönümünü kutlamak için 15 Ağustos 1962'de Kykko Manastırı'nda yapılan bir törende Makarios: "Rum Kıbrıslılar, EOKA'cılar tarafından boşaltılmış bulunan istiklal mücadelesine devam etmeli ve onların başladıkları işi tamamlamalıdır." sözleriyle, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni *enosis* için bir aşama olarak gördüğünü ortaya koymuştur.²⁷

Buna paralel olarak Kıbrıs'ta açılan Yunan Büyükelçiliği de, Kıbrıs Rumları içinde enosisçi fanatik kesimlerin örgütlenmesi, Yunanistan'a gönderilip onurlandırılması, enosisçi Rum basınına maddi ve manevi destek sağlanması suretiyle Rum toplumu enosis yönünde fanatik hale getirmek için yoğun bir çaba göstermiştir. 10 Ekim 1962 tarihinde Yunan Prensesi Irini adaya geldiğinde, karşılama töreninde bir konuşma yapan Makarios; "Kıbrıs tarihi boyunca Yunan ruhu içinde hareket etmiştir. Kıbrıs ilhamını bu ruhtan almış, ideallerini ona göre şekillendirmiştir." sözlerini vurgulayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bakışını ortaya koymuştur.²⁸

Kıbrıs Anayasası'nın anayasa uzmanları tarafından uygun bulunmayan yönlerinin yanında, anayasanın Türk toplumuna verdiği çeşitli haklar ve güvencelerin Rum lider Makarios'ta yarattığı rahatsızlık çok geçmeden somut sonuçlar doğurmuştur. 1963 yılının son aylarında şiddet olaylarının başlamasına kadar geçen sürede Kıbrıs Anayasası'nın uygulanamamasından doğan istikrarsızlıklar Türk ve Rum toplumları arasında gerilimlere yol açmıştır. Örneğin 1961 Şubat ayında Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş, kamu görevlilerinin %30'unun Türk olması gerektiği, ancak bunun uygulanmadığı yönündeki şikâyetlerini Anayasa Mahkemesi'ne taşımış ve mahkeme tarafından haklı bulunmuştur. Öte yandan anayasaya göre Rum toplumunun üyelerinden seçilen başsavcının konuyu, Rumların bakış açısıyla

²⁷ H. Fikret Alasya, "Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasından Sonra Makarios'un Hareket Hattı", Cevat Gürsoy (vd.), **Kıbrıs ve Türkler**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1964, s. 113. Öte yandan Makarios'un bu tür söylemleri adada iki toplum arasında güven bunalımına yol açmıştır. Makarios'un bu konuşmasına tepki Türk basınında şu manşetle tepki görmüştür: "Cumhurbaşkanı Cumhuriyete karşı! Varmak istediği hedef cumhuriyet değildi. EOKA'cıların eserini tamamlamak ve nihai amaca varmak için mücadeleye devam edecek!" **Akın**, 16 Ağustos 1962.

²⁸ Koç, **a.g.e.**, s. 43.

değerlendirdiği ve genel temsil ilkesini çiğnediği yönünde suçlanması, iki toplum arasında siyasi krize yol açmıştır.²⁹

Kıbrıs Anayasası'nın Türk toplumuna beş büyük kasabada belediye açma yetkisi vermesi de tartışma konusu olmuştur. Makarios, bu belediyelerin açılmasının adayı *taksim* aşamasına götüreceği gerekçesiyle bağımsız Türk belediyelerinin açılması için gereken kanunu çıkartmadı ve 31 Aralık 1962 tarihinde belediyeler kanununun uzatılması teklifini, çoğunluğu Rumlarca oluşturulmuş olan Temsilciler Meclisi reddetti. Ardından 25 Ocak 1963 günü Türk belediyelerin elektriği kesildi ve inşaat ruhsatı verme yetkisinin bulunmadığı ilan edildi.³⁰

Anayasa uygulanmasında ortaya çıkan diğer bir sorun da, Kıbrıs ordusu ile ilgiliydi. Makarios, birleşik bir ordudan yana olduğunu, anayasanın bölünmüş bir ordu sistemini öngören maddelerinin hayata geçirilemeyeceğini açıklayınca Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, buna karşı çıkarak yapılan yasal düzenlemeyi veto etmiştir.³¹

1961 yılında Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının eğitim giderlerini karşılanması konusunda yaşanan anlaşmazlık yerini anayasal tıkanmaya bırakmıştır. Anayasaya göre devletin toplum meclislerine eğitim giderleri için tahsis edeceği %82'ye %12 oranındaki bütçe Türk toplumu için yetersiz kalınca Rauf Denктаş ve mevkidaşı Glafkos Clerides arasında yapılan ikili bir anlaşmayla her iki toplumun bütün eğitim giderlerinin merkezi hükümet tarafından karşılanmasına karar verildi. Ancak iki cemaat meclisi başkanı arasında, Temsilciler Meclisi'nde vergi konularının karara bağlanmasında her iki tarafın çoğunluğunun aranmaması şeklinde varılan uzlaşmanın Rum temsilciler tarafından anayasaya geçirilmek istenmesi Türklerin tepkisini çekmiştir. Temsilciler Meclisi'nde Rum tarafının yasalaştırmaya çalıştığı yeni vergi yasası, belediyeler konusundaki istekleri karşılanmadığı gerekçesiyle Türk üyeler tarafından reddedilmiştir.³²

²⁹ Adams, a.g.m., s. 485.

³⁰ H. Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa, 1988, s. 216.

³¹ Adams, a.g.m., s. 486.

³² Clement Dodd, **The History and Politics of the Cyprus Conflict**, Palgrave Macmillan, New York, 2010, p. 43. Yeni vergi kanununun Temsilciler Meclisi'nde Türk üyelerin olumsuz oylarıyla yasalaşamaması üzerine Makarios: "Anayasa, Türklere veto yetkisini ayrımcılığa uğradıklarında haklarını korumaları için verilmiştir. Bu yetkiyi ilgisiz konularda imtiyaz elde etmek için değil!" şeklinde değerlendirmiştir. **The Observer**, Apr 2 1961. Buna karşılık Temsilciler Meclisi Asbaşkan Vekili Halit Ali Rıza, basına verdiği demeçte Makarios'u adayı bir Rum devleti haline getirmeye çalışmakla suçlamıştır. **Akın**, 5 Temmuz 1962.

Cumhurbaşkanı Makarios, anayasayı tadil etme amacına destek bulmak 1961'den itibaren yurtdışı gezilerine çıkmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti İngiliz Uluslar Topluluğu'na girdikten sonra birliğin Başbakanlar düzeyindeki toplantısına katılmak için 1961 Mart'ında Londra'ya giden Makarios bu geziden sonra Mısır'da Nasır ile görüşmüş, ardından Eylül ayında Bağlantısızlar grubunun Belgrad'taki toplantısına katılmıştır. Mart 1962'de ABD Devlet Başkanı Keneddy ile görüşen Makarios bu gezilerine Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ü dâhil etmemiştir.³³ Makarios'un anayasayı tadil ve self determinasyon gibi konularda Sovyetler Birliği'nden destek görmesi ABD'yi endişelendirmiştir. Keneddy ile yaptığı görüşmelerde adadaki komünist faaliyetlerle mücadele edilmesi yönünde telkinler alan Makarios, bu konuyu ABD ile pazarlık haline getirerek durumdan faydalanmayı bilmiştir.³⁴ ABD gezisi sırasında kongre üyeleri, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve Dünya Bankası Başkanı'yla da birer görüşme yapan Makarios anayasanın tadili ile ilgili niyeti için zemin yoklamıştır.³⁵

Makarios'un Ankara'ya Gelişi

Kıbrıs'ta anayasanın değiştirilmesi ve iki toplumlu devlet yapısının yeniden yorumlanması yönündeki istekleri için destek bulmak amacıyla dünya ülkelerine ziyaret düzenleyen Makarios'un Atina'dan sonraki durağı Ankara olmuştur. Türkiye'ye düzenleyeceği seyahat öncesinde basında çıkan birtakım haberlerden anlaşıldığına göre Kıbrıs'ta son zamanlarda yaşanan gerilimler Türk kamuoyunda Makarios'a karşı şiddetli tepkiler oluşturmuştu. Rum basınında yer alan bazı haberlere göre iki toplum arasında meydana gelen gayri dostane atmosfer, planlanan bu gezinin suya düşmesi tehlikesini doğurmuştur.³⁶ Ancak basında yer alan bu haberlere rağmen Makarios, 4 gün sürecek olan Türkiye gezisini 22 Kasım 1962 tarihinde gerçekleştirmiş-

³³ O'Malley-Craig, **a.g.e.**, s. 89.

³⁴ O'Malley-Craig, **a.g.e.**, s. 90

³⁵ **New York Times**, June 6 1962.

³⁶ **Bozkurt**, 13 Kasım 1962. Buna ek olarak Türkiye Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürü

Bülent Kestelli, Makarios'un Türkiye'ye yapacağı ziyaretiyle ilgili olarak konuşurken Türkiye'nin Kıbrıs'ta bulundurduğu askerlerini geri çekmeye niyeti olmadığını söylemiştir. Bülent Kestelli, devamla, Kıbrıs'a gönderilen Türk askeri birliğinin Zürih ve Londra antlaşmalarına uygun olarak adada üslendirildiklerini bildirmiştir. **Bozkurt**, 14 Kasım 1962. Türkiye'nin Kıbrıs'taki statükoyu korumakta kararlı olduğunu ortaya koyan bu açıklamanın bilinçli bir amaçla yapıldığı söylenebilir.

tir.³⁷ Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in kendisine tahsis ettiği uçakla Ankara'ya hareket etmeden önce Makarios basına şu demeci vermiştir:

*“Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın Gürsel'in, bana, yeni Türkiye'yi ve bilhassa Ankara'yı görmek fırsatını kazandıracak olan nazik davetlerine müteşekkirim. Bu ziyaretin, iki memleket arasında mevcut dostane münasebetleri takviye edeceğine şüphe yoktur. Şahsi temasların, memleketlerimiz arasındaki iyi münasebetler ve işbirliğine yardım edeceğine kaniyim.”*³⁸

Makarios' un içinde bulunduğu uçak 22 Kasım günü Ankara Esenboğa Havalimanı'na inmiş ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İsmet İnönü, Bakanlar Kurulu ve Senato üyelerinin de bulunduğu geniş bir resmi heyet tarafından karşılanmıştır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın Türk topraklarına ayak basması münasebetiyle kendisi 21 top atımı ile selamlanmıştır. Ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel mevkidaşını şu sözlerle karşılamıştır:

Sayın Başkan

*Memleketimiz topraklarına ayak bastığımız şu anda sizi selamlamakla bahtiyarım. Dostluk hisleriyle bağlı bulunduğumuz genç Kıbrıs Devletinin siz mümtaz Cumhurbaşkanı'nın memleketimizi ziyaretinden büyük memnunluk duyuyoruz. Ziyaretinizin memleketlerimiz arasında mevcut bağlardan mühlhem işbirliğinin daha çok gelişmesine yardım edeceğinize inanıyoruz. İdareniz altında Kıbrıslıların kardeşlik bağları içinde her gün daha yüksek bir refah ve saadet seviyesine ulaşmak yolunda sarf ettikleri gayretleri yakın bir ilgi ve samimi başarı dilekleri ile izlemekteyiz. Ziyaretinizden duyduğumuz memnuniyeti tekrar ederken memleketimize hoş geldiniz derim.*³⁹

³⁷ Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a Dışişleri Bakanı Kiprianu, Siyasi Daire Başkanı Patroklos Stavru, Protokol Şefi J. Palagias, Şef Muavini Hüseyin Musa, Basın Yayın Müdürü Necati Sağer ve Cumhurbaşkanlığı Yaveri Yüzbaşı A. Poullitsas refakat etmişlerdir. **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3076; **Milliyet**, 21 Kasım 1962. Basında yer alan bir haberde bu gezinin Makarios'un Ankara'ya yapacağı ilk gezi olduğu bilgisi yer almıştır. **New York Times**, Now. 22 1962.

³⁸ Makarios'un Türkiye ziyaretinin zamanlaması konusunda çeşitli kaynaklarda, bu ziyaretin Küba füze bunalımının Türk-ABD ilişkilerini zedelediği, Kennedy suikastı ile ABD'nin iç sorunlarla uğraştığı, Yunanistan'da ılımlı Karamanlis hükümeti yerine Kıbrıs konusunda enosis düşüncesini savunan Yorgo Papandreu hükümetinin kurulması ve son olarak Türkiye'de de ikinci koalisyon hükümetinin kurulduğu nispeten istikrarsız bir döneme denk gelmesi, tarihin özellikle seçildiği izlenimini uyandırmıştır. Melek Fırat, “Kıbrıs Sorunu ve İnönü”, <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/27-mayis-ihtilali-ve-sonrasi/kibris-sorunu-ve-inonu> (ERT 12.11.2014); Artuç, **a.g.e.**, s. 57; Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s.51.

³⁹ **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No.3278.

Gürsel'in bu cümlelerine Makarios; “*Memleketinizi ziyaret etmem hususunda nazik davetiniz beni son derece memnun etmiştir. Bana bu ziyaret fırsatını ve nazik hoşamedî sözlerinizi minnetle karşıladığımı ifade etmek isterim.*” ifadeleriyle karşılık vermiştir.⁴⁰

Takdimî takiben tören kıtasının karşısına yerleştirilmiş olan platforma gelen iki devlet başkanı çalınan Türk Milli Marşı'nı dinlemişlerdir. (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin henüz bir milli marşı olmadığından merasimde yalnız İstiklal Marşı çalınmıştır.)⁴¹

Havaalanında devlet başkanlarının karşılıklı iyi niyetlerini ortaya koydukları konuşmalarını yapmalarından sonra Çubuk Yolu, Yıldırım, Beyazıt Meydanı, Çankırı Caddesi, Ulus Meydanı ve Atatürk Bulvarı istikametinde⁴² şehre doğru hareket eden araç konvoyu Esenboğa'dan Ulus'a kadar kaldırımlarda biriken büyük çoğunluğu öğrencilerden oluşan gruplar tarafından karşılanmış ve “*Londra ve Zürich Antlaşmalarına Riayet Et*” pankartı açılmıştır. Başkanın arabası zorlukla halkı yarmaya çalışırken orada biriken öğrenci topluluğu; “*Yuh*”, “*Ne yüze geliyorsun*” diye bağırılmışlardır.⁴³ Bu arada “*Yuh*” seslerinin Makarios'a duyurulmaması için polis otomobillerinin siren düdüklerini devamlı olarak çaldıkları dikkatî çekmiştir. Sıhhiye'den itibaren polis kılavuz arabaları hızlarını arttırmış, düdüklerini sürekli bir şekilde çalarak normalin çok üstünde bir hızla yola devam etmişler ve yola taşan halkı adeta yararak Hariciye Köşkü'ne doğru ilerlemişlerdir.⁴⁴

⁴⁰ **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3278-2.

⁴¹ Feroz Ahmad - Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 255.

⁴² **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3076, s. 7.

⁴³ **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1962. Makarios'a yönelik düzenlenen protesto gösterileri ABD basınında da yer almıştır. “Makarios Yuhalandı.” Şeklinde çıkan haberde Milli Türk Talebe Birliği üyesi yaklaşık 1000 öğrencinin araç konvoyunun önünü keserek Makarios'a anayasayı uygulaması yönünde slogan attıkları ayrıca Makarios' un Anıtkabir ziyareti için geniş güvenlik önlemleri alındığına yer verilmiştir. **New York Times**, Now. 23 1962.

⁴⁴ **A.g.g.**, 23 Kasım 1962. Makarios'un Ankara ziyaretine Kıbrıs basınında da geniş yer ayrılmıştır. Hükümeti tutan Mahi gazetesi Ankara'daki protestoları “Türk Talebelerinin Barbarca Nümayişleri” başlığı altında vermiştir. İngilizce olarak yayımlanan sağcı Cyprus Mail gazetesi “Makarios İçin Muhtelî Karşılama-Ankaralı Talebeler Yuhalandı”. Sağcı müstakil Elefteria gazetesi ise: “Makarios için Ankara'da yapılan sıcak ve samimi karşılama töreni talebeler tarafından gölgelendi. Talebeler, Makarios ve Gürsel'i taşıyan otomobile yumruklarını gösterdiler.” şeklinde haber yapmıştır. **Milliyet**, 24 Kasım 1962. Makarios'a Ankara'ya gelişinden rahatsız olan geniş grupların protestolardan farklı olarak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuyan Kıbrıslı Türkler yayımladıkları bildiri: bu ziyaretin iki devlet ve iki cemaat arasında bir dönüm noktası olacağına inanıldığı, Kıbrıs'taki askıda kalmış meselelerin hallinin umulduğu belirtilerek şu ifadelerle yer verilmiştir: “Zürih ve Londra Ant-

Saat 17’de Anıtkabri ziyaret eden Makarios, bir çelenk koymuş ve saygı duruşunda bulunmuştur. Makarios, özel deftere sadece: “Kıbrıslı Makarios” yazarak imzasını atmış ve Anıtkabir’den ayrılmıştır.⁴⁵ Saat 18’de de misafir Cumhurbaşkanı, Hariciye Köşkü’nde Ankara’da akredite bulunan yabancı misyon şeflerini kabul etmiştir. Saat 20.30’da Başkan Gürsel ve eşi, Başpiskopos Makarios şerefine Çankaya’da bir akşam yemeği vermişlerdir. Yemekte Başbakan İnönü, Bakanlar Kurulu üyeleri, Senato ve Millet Meclisi Başkanları, Kuvvet Komutanları hazır bulunmuşlardır.⁴⁶ Verilen resmi yemekte, “Kıbrıs’ın Türk milletinin gönlünde hususi bir yerinin” olduğunu⁴⁷ ifade eden Cumhurbaşkanı Gürsel’in ardından bir konuşma yapan Makarios, iyi niyet dileklerinden sonra; “Kıbrıs halkı, Rum ve Türkler, şimdi ahenk içinde birlikte yaşamakta ve memleketlerinin kalkınması için çalışmaktadırlar. Yabancı idaresinden hürriyete kavuşturulan memleketleri, istikbalden gayet ümitli olarak terakki yolunda sebatla ilerlemektedir.”⁴⁸ ifadeleriyle birleştirici ve umut verici cümleler kurmuştur.

Ertesi gün, Çankaya Köşkü’nde Devlet Başkanları seviyesinde yapılan toplantıda Londra Antlaşması ve Kıbrıs Anayasası ile adadaki Türklere verilmiş olan bir kısım hakların yerine getirilip getirilmediği hususu konuşulan konular arasında olmuştur. Öte yandan Kıbrıs’ta komünist faaliyetlere karşı alınacak önlemler üzerinde de durulmuştur.⁴⁹ Aynı gün Başbakan İsmet İnönü ve eşi tarafından Cumhurbaşkanı Makarios şerefine Yeni Orduevi’nde

laşmalarının bizlere tanıdığı hakların barışçı yollarla sağlanabileceğine inanıyoruz. Bu hakların ihlali ve tanınmasında gecikme bir huzursuzluk yaratmaktan ileri gidemeyecektir. Bu mesut fırsattan Cumhurbaşkanının faydalanacağına inanıyoruz. Hala halledilemeyen bu meselelerin karşılıklı hüsnüniyetle yapılacak müzakerelerden başka yollarla halledilebileceğine inanmıyoruz. Bu türlü düşünenler hüsrana uğrayacaklardır.” **Dünya**, 24 Kasım 1962. Kıbrıs Rum basınında Ankara’da yapılan gösterilerin yer alış biçimini Dünya gazetesinde eleştiren bir haber yorumunda şu ifadeler yer verilmiştir: “Bu gösterileri düşmanlık vesilesi yaparak aleyhimize ağır yayınlarda bulunan Rum gazetelerinin, daha anlayışlı ve daha soğukkanlı davranmalarını isterdik. Ne yazık ki umduğumuz olmamıştır. İlk günü üzüntüye kapılan Makarios duygularını yenememiş, Anıtkabir’de deftere (Kıbrıslı Makarios) diye imza atma acayıplığını göstermiştir. Makarios bu davranışıyla iki defa hatalıdır: din adamı olarak, devlet adamı olarak... Hala ruhani kılıkla karışımıza çıkan Makarios’un din adamı olarak hoşgörür olması, kin duygusundan uzak kalması gerekirdi. Politika adamı ve hele bir devlet başkanı sıfatıyla daha anlayışlı ve daha soğukkanlı olmalı, bu gösterilerin nedenini anlamaya çalışmalıydı.” **Dünya**, 25 Kasım 1962.

⁴⁵ **Dünya**, 23 Kasım 1962.

⁴⁶ **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1962.

⁴⁷ **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3279.

⁴⁸ **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3279-5.

⁴⁹ **Akşam**, 24 Kasım 1962.

geniş katılımlı bir öğle yemeği verilmiştir.⁵⁰ Çankaya'daki toplantıdan sonra Makarios, otomobille Mithatpaşa Caddesi'ni takiben orduevine gelmiştir. Makarios burada otomobilinden inerken kalabalık bir halk kütlesi aleyhte tezahürat yapmıştır. Yaklaşık iki saat süren öğle yemeğinin ardından Makarios yemeğe geldiğinde olduğu gibi Hariciye Köşkü'ne tekrar arka yoldan yürümüştür.⁵¹ Resmi programa göre otomobille Radyo İzotop Laboratuvarı'na gitmekte olan Makarios ilgililere ani ve çok üzgün bir eda ile yorulduğunu bildirmiş ve programın bu kısmı iptal edilerek laboratuvara gidilmemiştir.⁵²

26 Kasım'da Cumhuriyet Senatosu Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'nün davetlisi olarak Kıbrıs bayrağı taşıyan resmi plakalı araçla Nevşehir'e gelen Makarios, Koçhisar'da aleyhte tezahüratlarla karşılanmıştır. Ürgüp'e vardığında ise burada kendisini sessiz bir kalabalık karşılamış Makarios da gülümseyerek el sallamıştır.⁵³

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios başkanlığındaki Kıbrıs heyeti ile Türk devlet adamları arasında yapılan son görüşmelerde ağırlıklı olarak Zürih ve Londra antlaşmaları gündeme gelmiştir.⁵⁴ Görüşme sonucunda Makarios; Zürih ve Londra antlaşmalarında esasları tespit edilmiş olan Kıbrıs anayasasının -ki bu anayasanın Türk halkı lehine olan bazı hükümlerinin uygulanmaması anlaşmazlık konusudur.- tam uygulanıp uygulanmayacağını soran gazetecilere “şüphesiz” cevabını vermiştir.⁵⁵ Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de görüşme sonrasında, Londra ve Zürih antlaşmalarıyla Kıbrıs Cum-

⁵⁰ BCA Fon No: 30.1.00.26.151.2

⁵¹ Makarios, Orduevi'ndeki yemekten ayrıldıktan sonra Kıbrıs Türk heyeti, Başbakan İsmet İnönü'ye takdim edilmiştir. Kıbrıslı Türkler, Makarios'un bu şekilde karşılanması konusunda Başbakan'a ne düşündüğünü sormuşlardır. Bunun üzerine İnönü: “Venizelos Türkiye'ye geldiğinde soğuk karşılanmasından ötürü sitemde bulunmuştu. Ben de kendisine (gelebileniz ne nimet) şeklinde cevap vermiştim. Bu ziyaretten sonra dostluğumuz daha kuvvetlenmiştir. **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1962.

⁵² **Dünya**, 24 Kasım 1962.

⁵³ **Akşam**, 26 Kasım 1962. Suat Hayri Ürgüplü, 1974 yılında devlet televizyonunda katıldığı “*Bir Konu Bir Konuk*” adlı programda Makarios'un Türkiye ziyareti süresince kendisine yöneltilen olumsuz gösterilere fazlasıyla içerlediğini ifade etmiştir. Ürgüplü, Kapadokya gezisinde Makarios'a Kıbrıs meselesiyle ilgili düşüncelerini sorduğunu, bu konuda yaptıkları mülakatın sonucunda Makarios'un Kıbrıs'ta iki toplumlu bir siyasi yapıya asla taraftar olmayacağı sonucuna vardığını aktarmıştır. TRT, SAS, 1974-0101-1-506-00-1.

⁵⁴ Dış basında da yer alan bazı haberlerde; bu gezinin Türk yetkililere, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edildiği günden bu yana duydukları kırılganlıklar ile ilgili Makarios'tan önemli sözler duyma fırsatını verecektir. **The Guardian**, Now. 23 1962.

⁵⁵ **Dünya**, 25 Kasım 1962.

huriyeti'nin tam anlamıyla bağımsız bir cumhuriyet haline gelmediğini ve adada yaşayan Türklerin anayasal haklarının korunması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁶

Makarios, dört gün süren Ankara ziyaretinin ardından 26 Kasım'da Kıbrıs'a dönmüştür.⁵⁷ Esenboğa Havalimanı'nda Makarios'u uğurlayan Cumhurbaşkanı Gürsel Başpiskoposa hitaben: "Kıbrıslılara selam götürün. Ufak hadiseleri büyütmesinler." diyerek yaşanan protesto eylemlerinin unutulması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁸ Aynı gün Kıbrıs'a gelen Makarios, Rum gazetecilerin soruları üzerine Türkiye'de kendisini protesto eden öğrencileri tenkit ederek yaşananlara tepki göstermiştir.⁵⁹

Makarios'un Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette, anayasa değişikliği konusu gündeme geldiğinde İsmet İnönü ve Feridun Cemal Erkin'in şiddetli uyarıları sonrasında Makarios, bu yönde bir amacının bulunmadığını ifade etmiştir.⁶⁰

Makarios'un Ankara temaslarının en önemli sonucu Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Londra ve Zürih antlaşmalarına aykırı düşecek bir düzenlemeye Türkiye'nin hiçbir şekilde izin vermeyeceğinin ortaya çıkmasıdır. Bu ziyaretinden sonra Makarios, Kıbrıs'ta şiddet eylemlerinin turmandırılması suretiyle anayasanın tadil edilmesi ve kuruluş antlaşmalarının gözden geçirilmesi isteklerini uluslararası platformlara taşımaya amaçlayacaktır.

1964 Krizine Giden Süreç

Makarios, 1963 Ağustos'unda anayasada değişiklik yapılması gerektiğini kamuoyuna ilan ettiğinde Türk liderler anayasal haklarını korumakta kararlı olduklarını duyurdular. Makarios'un bu değişikliklerle amaçladığı şey, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini iki toplumlu, ortaklığa dayanan yapıdan üniter ve çoğunluğa dayanan sisteme doğru değiştirmektir.⁶¹ Bunun için Kıbrıs'a döndükten sonra ilk iş olarak, anayasada var olan bağımsız belediyeler maddesine aykırı olarak 31 Aralık 1962 tarihinde Temsilciler Meclisi'nde

⁵⁶ **New York Times**, Now 25 1962.

⁵⁷ **Bozkurt**, 26 Kasım 1962.

⁵⁸ **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1962.

⁵⁹ **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1962.

⁶⁰ Salahi R. Sonyel, **Cyprus The Destruction of a Republic, British Documents 1960-65**, The Eothen Press, Cambridgeshire 1997, p. 30.

⁶¹ Adel Safty, **The Cyprus Question: Diplomacy and the International Law**, Bloomington IN, 2011, p. 84.

Rum oylarının çoğunluğuyla bir kanun çıkarıldı. Daha sonra, resmi dairelere bir tamim gönderilerek vergilerin belediyelere değil; Saha İnkişaf Komisyonlarına ödenmesi istenmiştir.⁶² Başta Fazıl Küçük olmak üzere Türk cemaati üyelerinin tepkisini çeken bu gelişmeler, adada yaşanacak olan olayların bir işareti gibiydi. Türkler tarafından Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne taşınan bu dava görüldüğünde, Alman Prof. Dr. E. Forthoff başkanlığında toplanan mahkeme, Temsilciler Meclisi'nin 21 Aralık 1962 tarihli kararının anayasaya aykırı olduğuna ve bağımsız belediyelerin kanununun çıkmamış olması hasebiyle mevcut Türk belediyelerinin kanunsuz olduğuna ve ilgili kanunun çıkarılması gerektiğine karar verdi. (25 Nisan 1963)⁶³ Bu karardan sonra Anayasa Mahkemesi üzerindeki baskılarını artıran Rumlar, mahkeme başkanının sekreteri C. Heinze'yi tehdit ederek Kıbrıs'tan uzaklaştırmışlardır. Bunun üzerine mahkeme başkanı Prof. Forsthoff da görevinden istifa etmiştir.⁶⁴

Makarios, anayasada reform yapılması konusunda Türkiye'den kesin ret cevabı almasına karşın ABD ve İngiliz diplomatlar konu ile ilgili ılımlı bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Türkiye'nin Kıbrıs Anayasası'nın temelinde olan antlaşmalara uyulması konusunda ısrar etmesine rağmen Makarios, anayasanın on üç noktada değiştirilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerini 30 Kasım 1963'te açıkladı.⁶⁵ “*Toplumlararası Anlaşmazlığın Belirli Sebeplerini Ortadan Kaldırmak ve Devletin Düzenli İşlemesini Kolaylaştırmak İçin Önerilen Tedbirler*” başlığını taşıyan bu değişiklik önerileri esasında Türk topluluğunun haklarının ve bunları teminat altına alan hükümlerin değiştirilmesini öngörüyordu.⁶⁶ Bunların kabulü Türk cemaatini ortak bir ce-

⁶² **Halkın Sesi**, 15 Şubat 1963.

⁶³ Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, s. 217.

⁶⁴ **A.g.e.**, s. 217.

⁶⁵ Denktaş'a göre Makarios, 1965 seçimlerinden önce anayasada hedeflediği tadilleri yapmak zorundaydı. Aksi takdirde Londra ve Zürih antlaşmalarını zorla imzaladığını bir daha söyleyemeyebilirdi. Bu nedenle 1964 yılı Makarios için kritik bir yıldır. Erdoğan Şentürk-Ali Satan, **Tanımların Diliyle Kıbrıs**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 152.

⁶⁶ Makarios'un önerdiği değişiklikler başka birçok kaynaktan yer aldığı şekliyle adan içerikteydi: 1- Ordunun miktarı Anayasa'ya göre değil özel bir yasaya göre düzenlenmelidir. 2- Cumhurbaşkanının veto hakkı kaldırılmalıdır. 3- Adalet mekanizması tek elde birleştirilmelidir. 4- Polis, jandarma teşkilatları birleştirilmelidir. 5- Memurlar nüfus oranlarına göre toplumlar arasında dağılmalıdır 6- Amme hizmeti komisyonlarında onda üç oranı (yedi Rum üye, üç Türk üye) oranı beşte bir olmalıdır 7- Rumların ve Türklerin ayrı ayrı kurdukları belediyeler birleştirilmelidir. 8- Rum Cemaat Meclisi lağvedilmeli ve sadece Türk Cemaat Meclisi bırakılmalıdır 9- Temsilciler Meclisi Başkanı ve Yardımcısı bütün milletvekilleri tarafından seçilmelidir. Ahmet Gülen, “İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 50, Güz 2012, s. 389-428.

maatten çoğunluğun takdirine tâbi bir azınlık statüsüne sokacaktı. Bu nedenle Türkiye, 6 Aralık 1963'te bu önerilerin kabul edilemez olduğunu belirten bir bildiri yayınladı.⁶⁷ Ardından 9-14 Ocak 1963 tarihleri arasında Millet Meclisi'nde iktidar ve muhalefet partileri bu konuda benzer görüşler ileri sürerek Türkiye'nin tutumunun değişmediği mesajını vermişlerdir.⁶⁸

İngiltere'nin Kıbrıs'taki Yüksek Komiseri Sir Arthur Clark, iki toplum arasında kesin bir uzlaşmanın sağlanması için anayasada yapılacak olan bazı değişikliklerin Londra ve Zürih antlaşmalarını zedelemeyeceğini düşünürken, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Dennis Allen ise Ankara'nın Garanti Antlaşması'nın hayata geçirilmesi durumunda bir kriz yaratabileceği uyarısını yapmıştır.⁶⁹ Makarios'un anayasa değişikliği önerilerinin Türkiye tarafından reddedilmesi üzerine, Kıbrıs'ta gerginlik arttı. 24 Aralık 1963 günü öğleye kadar 24 Türk öldürüldü. Kırk Türk yaralandı. Bunun üzerine, 25 Aralık 1963 tarihinde Türk jetleri ada üzerinde alçak uçuş gerçekleştirdi. Makarios, 1963 yılında eski EOKA şeflerinin yönetiminde kurduğu Rum Milli Muhafız Ordusu'nun asker sayısını artırarak adadaki Türklere yönelik saldırıları tımandırmıştır. Bu dönemde devreye sokulan Akritas Planı* ile Kıbrıs anayasasının değiştirilmesi ve adada Rum idaresinin kurulması amaçlanmıştır.

Yaşanan gerginlikler üzerine Kıbrıs'taki Türk alayı Lefkoşe'nin Türk kesimine girdi. Kaşıklıkların devam etmesi üzerine ilk ve son defa üç garantör devlet birlikte hareket ederek İngiliz Generali Young'un komutasında adada duruma müdahale etmeye hazır bir barış gücü kurdular. Bu gelişmelerden sonra Makarios, Türkiye'nin Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale ettiği gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak konuyu yeniden uluslararası bir boyuta taşımıştır.⁷⁰ Bu arada Kıbrıs Rumlarının BM'deki temsilcisi Zenon Rossides Güvenlik Konseyi'nde konu ile alakalı bir oturum düzenlenmesi istediğinde bulunmuştur. 28 Aralık'ta başlayan görüşmelerde Türkiye'nin adaya müdahalede

⁶⁷ Altan Aktaş, **1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikaları**, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s. 56.

⁶⁸ Bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D.I, C.10, 09.01.1963- C.11, 14.01.1963.

⁶⁹ Dodd, **a.g.e.**, s. 48.

* Akritas Planı; Rum İçişleri Bakanı Polycarpos Georgadjis tarafından şekillendirilen bu plan Kıbrıs'taki anayasal düzenin işlemez durumda olduğunu uluslararası kamuoyuna kabul ettirmek ve Garanti-İttifak Antlaşmalarının iptalini sağladıktan sonra enosis düşüncesini hayata geçirmek. Planın bir diğer özelliği adadaki Türk engelini dış müdahaleye zaman vermeden bir-iki gün içinde saf dışı bırakmaktır. Farid Mirbagheri, **Historical Dictionary of Cyprus**, The Scarecrow Press Inc., Lanham Maryland, Toronto, Plymouth 2010, p. 8.

⁷⁰ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, **a.g.e.**, s. 55.

bulunacağı endişesini dile getiren Rum temsilci BM'nin acil önlem almasını istemiştir. Sonuç olarak BM'nin adaya barış gücü göndermesi kararında Makarios, Küçük ve İngiltere temsilcisi arasında uzlaşmaya varılmıştır.⁷¹

Kıbrıs'ta düzeni sağlamak için geçici tedbirler alınırken devamlı tedbirleri kararlaştıracak bir konferansın Londra'da toplanması İngiltere tarafından telkin olunmuş ve kabul edilmiştir. 15 Ocak 1964 tarihinde toplanan konferansta Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, adada Türklerin anayasal haklarının korunması için ek önlemler alınması gerektiğini savunurken Makarios değişiklikler üzerinde ısrar etmiştir. Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanması için teklif edilen NATO askeri gücüne karşı çıkan Makarios çözüm olarak BM'yi göstermiştir.⁷²

BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan görüşmelerde Türk ve Rum toplumlar arasında uzlaşmanın sağlanamayacağı anlaşılınca 27 Şubat 1967 tarihinde alınan bir kararla adaya 5000 askerden oluşan bir barış gücü gönderilmesine karar verildi. Hindistanlı General Gyani komutasındaki barış gücü 4 Mart 1964 tarihinde adaya gelerek statükonun korunması amacıyla göreve başladı.⁷³ BM barış gücünün adaya gelmesine rağmen Rumların Türk yerleşimlerine yönelik saldırıları durmadı. Ağustos ayına gelindiğinde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Erenköy bölgesine Rum saldırıları başladı. Barış gücü askerlerinin olaya müdahale etmeyerek aradan çekilmeleri sonucunda bazı köyler Türkler tarafından boşaltıldı.⁷⁴ Bu arada saldırıların devam etmesi üzerine Türkler 70 köyü daha boşaltmak zorunda kaldılar. Erenköy'de abluka altına alınan Kıbrıslı Türklerin hayatlarından ciddi şekilde endişe edilmeye başlanınca BM ve NATO'ya da başvuran Ankara hükümetinin kararıyla 7 Ağustos'ta Türk jetleri ada üzerinde ihtar uçuşu yaptılar. Bir sonuç alınamaması, yani Grivas komutasındaki Ulusal Muhafız Birliği'nin ablukayı kaldırmaması ve çatışmaların sürmesi üzerine, 8-9 Ağustos'ta Türk jetleri bu birliği bombalamaya başladı. 64 Türk jetinin müdahalesi sonucunda 33 Kıbrıslı Rum ölmüştü, yaralı sayısı 230'du. Konunun BM'ye intikali ve Makarios'un Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına olumlu yanıt vermesi üzerine Türkiye de ateşkes çağrısına uymuştur.⁷⁵

⁷¹ Sonyel, *Cyprus, The Destruction of a Republic*, s. 58.

⁷² *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Mehmet Gönübol (vd.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 381.

⁷³ Alasya, *The Republic of Cyprus*, s. 13.

⁷⁴ *A.g.e.*, s. 15.

⁷⁵ Fırat, "1945-60 Yunanistan ile İlişkiler", s. 729.

Bu gelişmelerden sonra Kıbrıs meselesinde, Londra ve Cenevre’de toplanacak olan konferanslarda cumhuriyetin devamlılığı ile ilgili bir sonuç alınamayınca yeni bir aşamaya geçilmiş ve adada fiili bir taksim uygulanmıştır. Kıbrıs’ta 1963 yılında anayasa krizi ile başlayan süreç Türkiye’nin 1974 müdahalesine kadar iki toplum arasında zaman zaman çatışmaların yaşandığı istikrarsız bir seyir izlemiştir.

SONUÇ

Yunanistan, Kıbrıs’ı ilhak etmek amacıyla başlattığı uluslararası platformlardaki girişimler bir sonuç vermeyince adadaki İngiliz yönetimini zor duruma sokmak amacıyla şiddet eylemlerini turmandırmıştır. Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin bu şiddet sarmalından doğrudan etkilenmeleri nedeniyle soruna ister istemez dâhil olan Türkiye Cumhuriyeti meselenin çözüme kavuşturulmasında etkin bir aktör rolü oynamıştır. 1955 yılında toplanan Londra Konferansı sonuçsuz bir şekilde dağılınca, ortaya çıkan çözümsüzlük durumu EOKA’nın başlattığı şiddet eylemleri ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. NATO’nun Güneydoğu Avrupa kanadının zafiyete uğraması tehlikesi anlamına da gelen bu durum ABD’nin ve diğer batılı ülkelerin girişimleriyle 1959 yılında Londra ve Zürih antlaşmalarıyla Kıbrıs’ın bağımsız bir cumhuriyet olarak tanınması şeklinde çözüme kavuşturulmuştur.

Adada yaşayan iki toplum arasındaki hassas dengenin korunması esasını gözeten 199 maddelik bir anayasanın kabul edilmesinden sonra bu anayasanın uygulanabilirliği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Esasında bu anayasanın uygulanabilmesinde zımni bir şart olan iki toplum arasındaki iyi niyet ve dostluk gibi duyguların var olmaması, anayasal tıkanmanın en önde gelen sebepleriydi. Geçmişte yaşanan acı olayların yarattığı güvensizlik ortamından kaynaklanan bu eksiklik giderek belirgin bir hal alarak her iki toplumun anayasayı bir varlık garantisi olarak düşünmelerine yol açmıştır.

Makarios’un, adada yaşanan gergin atmosferin nedeni olarak gördüğü anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi gerektiği görüşünü dünya ülkeleriyle paylaşma ve destek bulma ümidiyle başlattığı gezilerin Atina’dan sonraki durağı Türkiye olmuştur. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in daveti üzerine gerçekleşen bu ziyaret Türkiye açısından düşünüldüğünde; Garanti Antlaşması’ndan vazgeçilmeyeceği ve Kıbrıs Anayasası’nda yapılması öngörülen ve

bir süreden beri basında da yer alan değişikliklere Türkiye'nin hiçbir şekilde olumlu bakmayacağı mesajı açık bir şekilde verilmiştir.

Öte yandan, Makarios'un Ankara'ya gerçekleştirdiği ve dört gün süren ziyaret boyunca kendisine yönelik başlatılan protestolar, Türk kamuoyunun Kıbrıs konusundaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Kıbrıs Anayasası'nın gerektirdiği ve daha önce de söz edilen müşterek güven esasının o dönemdeki eksikliğinin belki de en açık göstergesi olan Ankara'daki bu protestolar, 1964 krizine giden süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karşı karşıya olduğu tehlikeyi de göstermiştir.

Ankara ziyaretinde anayasayı uygulayacağı sözünü veren Makarios, 30 Kasım 1963'te anayasanın değişmesi gereken on üç ilkesini yayınlamış ve bağımsız belediyeler ile ilgili Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına uymayacağını duyurmuştur. 1963 noelinde Türklere yönelik başlatılan saldırılar Türkiye Cumhuriyeti'ni harekete geçirmiş ve saldırıların artmasından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri, 1964 yılında adadaki çatışmalara doğrudan hava müdahalesinde bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA Fon No: 030. 01. 38. 227. 17

BCA Fon No: 30.1.00.26.151.2

BCA Fon No: 30.18.12.152.15.8

Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi

Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3076

Yer No. 4/3-34, Fihrist No.3278

Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3278-2

Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3279

Yer No. 4/3-34, Fihrist No. 3279-5

TRT Arşiv Dairesi Başkanlığı, Sayısal Arşiv Sistemi

1974-0101-1-506-00-1

1800-0121-3-7948-01-2

1800-0121-3-7949-01-2

1962-0121-3-7957-01-2

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.I, C.10, 09.01.1963- C.11,
14.01.1963.

Gazeteler

Akn

Akşam

Bozkurt

Cumhuriyet

Dünya

Halkın Sesi

Milliyet

New York Times

The Guardian

The Observer

Kitap ve Makaleler

ADAMS, T. W., “The First Republic of Cyprus: A Review of a Unworkable Constitution”, **The Western Political Quarterly**, Vol. 19, No. 3 (Sep. 1966), pp. 475-490.

AHMAD- Feroz Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

AKTAŞ, Altan, **1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD’nin Kıbrıs Politikaları**, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

ALASYA, H. Fikret, “Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasından Sonra Makarios’un Hareket Hattı”, Cevat Gürsoy (vd.), **Kıbrıs ve Türkler, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü**, Ankara, 1964.

- _____, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa, 1988.
- BAĞCI, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Metu Press, Ankara, 2001.
- BİL, Hikmet, **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1976.
- ÇAY, Abdülhaluk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989.
- DAVİD, Hannay, **Cyprus, The Search for a Solution**, I.B. Tauris, London&New York, 2005.
- DODD, Clement, **The History and Politics of the Cyprus Conflict**, Palgrave Macmillan, New York, 2010.
- EHRlich, Thomas, **International Crisis and the Role of Cyprus, 1958-1967**, Oxford University Press, 1974.
- ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975.
- FIRAT, Melek, “1945-60 Yunanistan ile İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, “Kıbrıs Sorunu ve İnönü”, <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/27-mayis-ihtilali-ve-sonrasi/kibris-sorunu-ve-inonu> (ET 12.11.2014).
- GÜLEN, Ahmet, “İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 50, Güz 2012, s. 389-428.
- HOLLAND, Robert Holland, **Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959**, Clarendon, Pres London, 2002.
- KOÇ, Süleyman, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- MALLINSON, William, **Cyprus, A Modern History**, I.B. Tauris, London, 2005.
- MANİSALI, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003.
- MICHAEL, Michalis Stavrou, **Resolving the Cyprus Conflict, Negotiating History**, Plgrave&Macmillan, New York, 2009.

- MİRBAGHERİ, Farid Mirbagheri, **Historical Dictionary of Cyprus**, The Scarecrow Press Inc., Lanham Maryland, Toronto, Plymouth 2010.
- MÜTERCİMLER, Erol - Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Kitap, İstanbul, 2004.
- O'MALLEY, Brendan O'malley - Ivan Craig, **The Cyprus Conspiracy, America Espionage and the Turkish Invasion**, I.B. Tauris, London&New York, 2001.
- Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Mehmet Gönlübol (vd.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.
- SAFTY, Adel, **The Cyprus Question: Diplomacy and the International Law**, Bloomington IN, 2011.
- SARICA, Murat Erdoğan, Teziç - Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Fakülter Matbaası, İstanbul, 1975.
- ŞENTÜRK, Erdoğan - Ali Satan, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- SONALP, Deniz Sonalp, **Cyprus Conflict: Noncompliance with the 1960 Constitution and Treties, Political Disagreements**, Master Thesis, University of Maastricht, 2008-2009.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- SONYEL, Salahi R., **Cyprus The Destruction of a Republic, British Documents 1960-65**, The Eothen Press, Cambridgeshire, 1997.

EKLER

Ek I.*

Ek II.*

* **Akşam**, 23 Kasım 1962.

* Ankara Esenboğa Havalimanı'nda Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakan İsmet İnönü'nün katılımıyla düzenlenen resmi karşılama töreni. TRT, SAS, 1962-0121-3-7957-01-2.

Ek III.***Ek IV.***

* Makarios'un Anıtkabir ziyareti ve çelenk töreni. TRT, SAS, 1800-0121-3-7949-01-2.

* Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İsmet İnönü ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios. Çankaya Köşkü'nde basın açıklaması sırasında çekilen bir görüntü. TRT, SAS, 1800-0121-3-7948-01-2.